

Doodgaan is nog geen sterven

40-dagentijd

7 maart 2021

Voorgangers: Derk Stegeman (overweging) en Inge Boesveld

Welkom

Lied: Tijd van leven (Huub Oosterhuis / Henri Heuvelmans)

Inleiding

Doodgaan is nog geen sterven. Of moet je zeggen: sterven is nog geen doodgaan? Doodgaan klonk ons als voorbereidingsgroep definitiever in de oren dan sterven. Bijna alsof wie gestorven is daarom nog niet dood is. Wie herinnerd wordt, leeft voort in de gedachtenis.

Het gedenken der doden is iets wat enkel de levenden kunnen doen. En het gedenken, de gedachtenis, is ook een wezenlijk fundament van onze humaniteit. Soms is die gedachtenis een daad van verzet tegen de dood als instrument van de macht: als mensen uit de weg worden geruimd. De gedachtenis der overleden voorkomt dat hun naam, hun betekenis wordt uitgewist. Presente! Die gedachtenis, dat verzet maakt zelfs de kern uit van wat we wekelijks in vieringen doen: breken en delen in de gedachtenis van Jezus, die brak en deelde.

Zo is hij aanwezig in ons midden. En zo gedenken wij levenden onze doden, ontvangen en leven ons leven en laten het los als de tijd van sterven gekomen is.

Juist dat loslaten echter lijkt ons moeilijk af te gaan. We trainen op hoge leeftijden voor een halve marathon, maar verdringen de voorbereiding op de eigen dood. Omarmen we Ramses' Mens durf te leven! en is de moed om te sterven van ons geweken? Of zijn we vooral de kunst van het sterven verleerd? Fascinerend is het om te zien hoe deze vragen in onze tijden van corona weer opnieuw opspelen en discussies oproepen.

Deze dienst gaat over de ars moriendi, de kunst van het sterven als een kunst van het loslaten. Omdat we geloven dat het geheim van het leven verbonden is met het loslaten van het leven.

Naast de liederen die we horen en thuis misschien ook wel zachtjes mee zoemen of uit volle borst mee zingen en naast de muziek die hier klinkt, hebben we voor deze viering verschillende lezingen gekozen. Uit de bijbel lezen we een stukje uit de Eerste Brief van Paulus aan de Korintiërs. Daarnaast lezen we twee gedichten uit de bijzondere bundel Doodgewoon door Bette Westera, waarbij we ook proberen iets te laten zien van de prachtige illustraties die Sylvia Weve bij deze gedichten maakte.

Hier in de Bethelkapel zijn we met een handjevol mensen. Maar we zijn met elkaar verbonden door een ragfijne web, waarin God ons met elkaar verweeft.

In die gemeenschap met de Levende en met u, met jullie, die thuis meekijken en meevieren, willen we deze dienst beginnen met een moment van stilte.

Laten we in die stilte tot inkeer komen.

Gebed

Trouwe God,

Er is zoveel dat ons bezig en bezet houdt,
zoveel dat ons bindt en belemmert,
zoveel verwachtingen die verplichten,
zoveel zorgen die verpletteren...

Maak ons vrij vandaag,
verlos ons van alle ballast,
zet ons in de ruimte van liefde en vrijheid,

zodat we kunnen ontspannen en loslaten,
zodat we onszelf kunnen overgeven, prijsgeven,
zodat we ontvankelijk worden voor vertrouwen,
ontvankelijk voor liefde.

Maak ons zo open en vrij
Maak ons zo helemaal nieuw,
opgewekt naar jouw toekomst.

Hier en nu en voor altijd.
Amen.

Lied: Gij zijt de lucht om mij heen (Huub Oosterhuis / Tom Löwenthal)

Lezing: 1 Korintiërs 15: vers 35 -45

Uit de Bijbel in Gewone Taal

Iemand zou kunnen zeggen: "Hoe kunnen de doden dan opstaan?" Wat voor lichaam zullen ze dan hebben?

Zo iemand begrijpt er niets van!

Als je zaad op je akker strooit, valt dat in de grond om te sterven. Maar daarna gaat het weer leven en groeien er planten uit. De planten zien er totaal anders uit dan het zaad dat op de akker gestrooid is. Er zijn gewone korreltjes gezaaid, graankorrels of andere korrels.

God laat uit al dat zaad planten groeien, en hij zorgt ervoor dat iedere soort zijn eigen vorm heeft. Precies zoals hij het wil.

Ook al het andere dat leeft, heeft zijn eigen vorm. Er zijn mensen, er zijn dieren die op het land leven, er zijn vogels en vissen. Allemaal zien ze er anders uit. En wat we op aarde tegenkomen, ziet er weer heel anders uit dan we aan de hemel zien en wat zulk mooi licht geeft. Bovendien is het licht van de zon anders dan het licht van de maan. Het licht van de maan is weer anders dan het licht van de sterren. En het licht van de ene ster is weer anders dan het licht van de andere ster.

Zo zal het ook zijn als we opstaan uit de dood. Nu hebben we een lichaam dat sterfelijk en zwak is, en weinig voorstelt. Dat is het lichaam dat sterft Maar als we opstaan uit de dood, zullen we een ander lichaam hebben, een lichaam dat onsterfelijk krachtig en schitterend is.

Ons aardse lichaam sterft. Maar we zullen met een nieuw lichaam opstaan uit de dood. Dat lichaam is een hemels lichaam.

Lied: Ondenkbaar God (Huub Oosterhuis / Antoine Oomen)

2 gedichten uit: [Doodgewoon](#)

(Tekst: Bette Westera; Illustraties: Sylvia Weve)

Even maar

Ik wil je graag iets vragen, Dood.

Mag ik even op je schoot?

Even maar: ik ben nog klein
en vraag me af hoe het zal zijn
om dichterbij je toe te leven.

Toe nou, Dood, het hoeft maar even.

Vijf minuutjes lijkt me fijn.

Dan denk ik dat ik later,
als je langzaam dichterbij komt,
minder bang voor je zal zijn.

Narayama

De moeder draagt haar jongen op haar rug.
Haar oudste zoon, Ichiro in een zelfgeweven sjaal.
Ze oogsten samen yams, ze eten samen uit een schaal,
ze draagt hem naar de bron en weer terug.

Ichiro wordt een jongeman. Hij trouwt.
Straks draagt zijn vrouw hun dochters en hun zonen op haar rug.
De jaren gaan voorbij, haar haar wordt grijs. De tijd gaat vlug.
Haar tanden vallen uit, nu is ze oud.

Ze is een oude vrouw – een mond te veel.
De god van Narayama roept. De moeder hoort zijn stem.
Haar dagen zijn geteld. De berggod roept, en zij roept hem,
haar zoon. Ichiro's hart klopt in zijn keel.

Nog niet, denkt hij. Nog niet, het is te vroeg.
Ze komen plechtig afscheid van haar nemen, allemaal.
De moeder pakt haar matje en haar zelfgeweven sjaal.
De sjaal waarin zij ooit Ichiro droeg.

Nu draagt de zoon de moeder op zijn rug.
hij brengt haar naar de berg waarop ze sterven zal, alleen.
De eerste sneeuw daalt neer. Ze spreidt haar matje, op een steen.
Ichiro huilt. Zij blijft, hij gaat terug.

Overweging

Is ons leven niet van meet af aan een oefening in loslaten? We weten allemaal dat je planten en processen, dieren en mensen soms moet loslaten om ze werkelijk tot bloei te laten komen. Er is ruimte nodig en als wij die ruimte vrijmaken betekent dit vaak dat je zelf een stapje terug doet, inlevert, opschuift of inschikt. Als we iets over hebben voor een ander, iets delen met een ander, iets prijsgeven of weggeven aan een ander – dan laten we dat iets los. En ook als we ons onthouden van commentaar of van voedsel, als we afzien van schadevergoeding of genoegdoening laten we iets los. En steeds ontstaat er dan ruimte. En steeds blijkt dat die ruimte niet alleen bij de ander ontstaat voor wie ruimte gemaakt wordt. Nee, de ruimte ontstaat ook op een verrassende en vaak onverwachte wijze bij degene die loslaat.

Misschien is dat wel het geïnjige, het genadige geheim van loslaten. Hoe meer ik loslaat, hoe meer ik zelf ook wordt verlost van wat ik meen te moeten vasthouden maar wat steeds meer mij vasthoudt, mij in de greep krijgt. Want dat is dan de keerzijde van dat genadige geheim: dat dat wat ik wil vasthouden en waarop ik grip wil houden, uiteindelijk mij in de greep krijgt, mij gaat beklemmen en beklemmen. Delen, prijsgeven, weggeven, zich onthouden of afzien van – het zijn stuk voor stuk werkwoorden die gestalte geven aan 'loslaten'. De beweging ontstaat steeds in en vanuit vrijheid, vanuit onbaatzuchtigheid of vrijgevigheid, vanuit liefde.

En steeds komt die beweging ook weer terug en dan blijkt er niet alleen bij de ander ruimte te zijn gekomen, maar ook bij mij die deze beweging inzet. De hand die loslaat, moet zich openen en de geopende hand kan gemakkelijker ontvangen dan de hand, die vastklemt of grip wil houden. Wie bezeten is door de kramp van vasthoudendheid, geeft niet gauw prijs. Wie werkelijk van loslaten weet, is in staat om vanuit ontvankelijkheid te leven.

Is dat niet een wezenlijk geheimenis van ons leven: dat wie niet van loslaten weet, ook niet goed kan ontvangen? Dat wie het leven niet los kan laten, niet goed in staat is om het te ontvangen en te

leven? En zou zo verder denkend dan niet ook kunnen zeggen dat je goed moet kunnen sterven, om goed te kunnen leven?

— — —

De gedichten in de ongewone dichtbundel *Doodgewoon* zijn opgeschreven vanuit de gedachte dat we allemaal leven met de dood voor ogen. We hebben ons allemaal te verhouden met het gegeven dat we de grip op ons zelf, de grip op ons eigen leven zullen verliezen.

Dat we onszelf zullen moeten loslaten en overgeven. De gedichten gaan over hoe we tegen doodgaan en de dood aankijken, over afscheid nemen, over verdriet en gemis, over hoe we de herinneringen levend houden en welke voorstellingen we ons maken van een leven na de dood. De gedachte om als een kind even bij de Dood op schoot te mogen, getuigt van een diep besef van het geheim van de overgave en het loslaten.

Ik ben nog klein
en vraag me af hoe het zal zijn
om dichterbij je toe te leven. (...)

Dan denk ik dat ik later,
als je langzaam dichterbij komt,
minder bang voor je zal zijn.

Het kind in ons weet ergens van binnen dat de angst kan leiden tot een zich vastklampen aan het leven. Prachtig hoe in dit kleine gedicht het subject van dichterbij komen subtiel wisselt: als *ik nu dichterbij* naar jou toe kom, ben ik minder bang als *jij later dichterbij* naar mij toekomt. Is dit niet in een notendop de *ars moriendi*: de kunst van het leven naar de dood toe als een kunst om de eigen subjectiviteit los te laten. Ik nu dichterbij naar jou — jij later dichterbij naar mij.

Ook in het andere Japanse gedicht *Narayama* horen we die wisseling van subject.

De god van Narayama roept.
De moeder hoort zijn stem.
Haar dagen zijn geteld.
De berggod roept, en zij roept hem,
haar zoon.

Als moeder is zij het die roept en draagt, als grootmoeder echter wordt ze geroepen en wordt ze gedragen. Prachtig vind ik hoe de zelfgeweven sjaal de levens van de moeder en de grootmoeder bijeen lijkt te houden als één geheel. Zou ze het als meisje geweven hebben, of als jonge vrouw toen ze het ouderlijk huis verliet? Of weefde ze het toen ze in verwachting was van Ichiro, om hem in te kunnen dragen? Zoals in sommige oude christelijke tradities het doopkleed ook de lijkwade was?

In het gedicht *Narayama* maakt de oude vrouw plaats voor een nieuwe generatie. 'Ze is een oude vrouw — een mond te veel.' Zij sterft, opdat haar nageslacht kan leven. Ze creëert met haar eigen dood ruimte voor nieuw leven. Het gedicht verwoordt zo een omgang met de dood, waarin het loslaten op een aangrijpende manier gestalte krijgt.

— — —

Wie niet van loslaten weet, kan ook niet goed ontvangen? Wie het leven niet los kan laten, heeft ook moeite om het te ontvangen en te leven. Ook in de Bijbel wordt dit levensgeheimenis op verschillende manieren verwoord.

Er is het beeld van de doop. In de doop laten we onszelf los, geven wij ons prijs aan het water van de dood en ontvangen we als nieuwgeborenen het leven, als kinderen van de Levende God.

Er is het ook het beeld van de graankorrel, die sterven moet in de aarde om vrucht te kunnen dragen.

Dat is precies ook het beeld dat Paulus gebruikt in het stukje dat we lezen uit de brief aan de gemeente in Korinthe. Het is een passage over de opwekking der doden. *Hoe zullen zij opstaan, met wat voor lichaam zullen zij wakker worden?* — luidt de vraag. En Paulus gebruikt in zijn antwoord het beeld van de graankorrel als een analogie.

Zoals de graankorrel moet sterven om vrucht te kunnen dragen, zo moet ook wij sterven. Maar de planten die uit het zaad groeien lijken niet op het zaad zelf. Die transformatie is nu precies het wonder van de opstanding. Wij zijn het zelf, maar wij zijn niet dezelfde. Zoals ook de graankorrel eerst sterft en dan opstaat in een ander lichaam.

Er wordt gezaaid in vergankelijkheid,
en ontwaakt in onvergankelijkheid;
er wordt gezaaid in on-eer,
en ontwaakt in heerlijkheid;
er wordt gezaaid in zwakheid,
en ontwaakt in kracht;

Als we goed naar het Grieks kijken, lezen we ook dat mensen die al hun rechten verloren hadden en zonder enig burgerrecht in oneer moesten, dat zij worden opgewekt als mensen in de *doxa*, in de heerlijkheid, in de glans en de gloed van Gods nabijheid.

Dan horen we ook dat juist de mensen die zich weerloos weten tegenover de machten van ziekte en rampspoed en onheil en die zich altijd weer een speelbal weten van mensen met macht en rijkdom, dat deze mensen in een nieuw lichaam van creatieve levenskracht zullen ontwaken.

Paulus boodschap over de opwekking der doden is dus niet alleen maar een spiritualistisch verhaal. Het gaat hier over een maatschappelijke transformatie van jewelste. Zelfs in deze teksten heeft het “de minsten allermeest” een plek. Wees die minsten, zegt Paulus, tegen de christenen in de wereldstad Korinthe. Wees die minsten, zegt Paulus tegen ons.

— — —

Alle beelden van loslaten en ontvangen, zaaien en ontwaken, convergeren als het ware in de gestalte van Jezus, die zijn leven los liet en prijsgaf. Zou je kunnen zeggen dat, als hij de graankorrel is, wij dan misschien op een bepaalde manier wel de aren zijn? Als dat zo is, dan mogen wij opgroeien vanuit de belofte dat zijn onbaatzuchtige liefde veelvoudig vrucht draagt. En dat wij vanuit dat vertrouwen dus kunnen loslaten, afzien van, minder worden, afsterven.

De *imitatio Christi*, de navolging van Christus, wil precies vanuit ditzelfde geheimenis het leven doortrekken: wie zijn leven wil behouden, die zal het verliezen. Maar wie zijn leven prijsgeeft omwille van de kleinste en kwetsbaarste medemens, die zal het behouden.

De navolging is uiteindelijk een leven vanuit een radicale onthechting, waardoor ruimte ontstaat voor echte vrijheid en voor liefde die onbaatzuchtig is. Laten we minder worden. Laten we oefenen in loslaten. Zodat we leren wat het is om te ontvangen en vanuit ontvankelijkheid te leven. Amen.

Lied: Wie als een mens wil leven (Huub Oosterhuis / Tom Löwenthal)

Voorbeden

Zullen we bidden
om leven,
maar wat is leven?
Veertig dagen, je leven lang
leren wat leven is
want je weet het niet
alleen dat het gegeven is
'en nu jij' ...
Je weet het wel;
hoe moeilijk kan het zijn
zo fijn
om het leven te delen
met zovelen
als maar kan
wat alleen maar kan met liefde,
hoe móeilijk kan het zijn
als je als de dood bent
om te verliezen
wat je niet kwijt wilt
om los te laten
wat je zo eigen is
maar je moet wel
want het leven gaat door
daardoor
door het los te laten
de ruimte te geven
om zelf te groeien en te bloeien
ook jij
als een zaad
als de dood
om te leven;
hoe moeilijk kan het zijn.

Tafellied: Telkens als wij eten van dit brood (Huub Oosterhuis / Antoine Oomen)

Breken en delen

Zegen

Lied: Mocht het waar zijn (Huub Oosterhuis / Antoine Oomen)

Veertig dagen
je leven lang
om te leren wat leven is
O God je zou wel willen
zoveel meer
dan kan dan lukt dan mag
nog niet
nog steeds maar niet
dat leven
gewoon normaal samen voluit vrij
die werkelijkheid die een droom is
geworden
de omgekeerde wereld
o God hoe lang nog
dat is de vraag
naar het einde
naar een nieuw begin
van leven
na wat geen leven is
Zo moge het zijn
voor ons
voor allen
met wie wij verbonden zijn
en voorbede doen
...
Dat wij leven
met liefde
sterk als de dood.